

NEMOCI V PRŮBĚHU RŮZNÝCH ŽIVOTNÍCH OBDOBÍ

Rudolf Steiner

Řekli jsme, že nejvyšší úmrtnost dětí je v nejranějším kojeneckém věku, až do výměny zubů. Pak, až do pohlavní zralosti, je člověk vlastně nejzdravější. Při troše opatrnosti lze během školního věku spoléhat na to, že jsou děti povšechně nejzdravější. Co se v tomto věku objevuje jako onemocnění, je většinou zaviněno zvenčí, nedbáme-li na zdravé prostředí, vývoj atp. Např. chybné sezení přispívá k různým zakřiveninám nebo špatný vzduch způsobí dětem nějaké vnitřní onemocnění.

Největší nebezpečí, že člověk sám od sebe onemocní, vlastně hrozí teprve v 15. až 16. roce věku dětí. Ve srovnání s věkem před 7. rokem se tu však projeví docela jiné nemoci. Zčásti jsem je už naznačil.

Předškolní děti trpí snadno zhnisáním krve, což může jít tak daleko, že se objeví i příznaky žloutenky. Často se projeví nepravidelné zažívání v podobě průjmu a vyráží malé bílé puchýřky (houbičky) atp., či se projeví docela jiné onemocnění, např. dětské křeče (psotník). V současnosti je rozšířená zejména dětská obrna, která se objevuje i v pozdějším věku. Je velmi zhoubná a způsobuje nepohyblivost končetin atp. V Durynsku musely být právě kvůli epidemii dětské obrny zavřeny školy. I když lze např. šarlachem či osýpkami onemocnět také později, mají dětské nemoci docela zvláštní charakter. Zde je namísto otázka, proč tyto nemoci dostávají nejčastěji právě děti.

Porozumíme tomu, poznáme-li, jak působí síly v lidském těle. Pozorujeme-li v prvním až třetím měsíci těhotenství lidský zárodek, máme v podstatě co činit s něčím zcela jiným než s pozdějším člověkem. Zárodek je v tomto období vlastně jen hlavou, k níž jsou jaksi přivěšeny ostatní orgány. Krajina hrudi a břicha tu ještě

nefunguje, končetiny jsou dosud nevyvinuté. Zárodek je v jakémsi vaku, do něhož z těla matky ústují krevní cévy, které ho vyplňují. Krev i výživné látky dítě od matky přijímá, zatímco tyto přívěsné orgány později odpadnou. Oběh krve je tedy opatřen zvenčí z matčina oběhu. Srdce, vyživovací ústrojí, končetiny atd. se vyvinou teprve později. Protože hlava zárodku je v poměru k ostatnímu dosud nečinnému tělu obrovská, lze říci: to vše je vlastně hlavou. To ostatní jsou jen bezvýznamné orgány, neboť všechny funkce zabezpečují orgány mateřské. Ve vztahu k matce je tedy zárodek pouze hlavou...

Často se mluví o tzv. "dědičných duševních chorobách". Avšak ve skutečnosti jsou to jen nemoci tělesné, zapříčiněné tělem, jež řádně nevykonává své funkce. Duch a duše nemohou onemocnět! Duševní nemoc je vždy něco tělesného, neboť jen tak může člověk "duševně" onemocnět na základě dědičnosti. Trpí-li rodiče (zejména matka) závratí, onemocněním cév (např. kornatěním), TBC atp., nemusí se zděděná nemoc projevit u jejich dětí stejně, ale např. jako "duševní onemocnění". Tomu se není třeba divit, neboť vše, co lze zdědit, musíme dědit prostřednictvím hlavy. Trpí-li matka závratí, tu to nepřechází na plíce zárodku, protože nejsou ještě činné. Může-li to přejít jen na hlavu, projeví se to právě v hlavě. Proto není nic divného na tom, že člověk dědí docela jiné nemoci, než jaké měli jeho rodiče. Jsou-li rodiče např. pohlavně nemocní, může se u dítěte projevit oční choroba, neboť oči jsou nejvíce vystaveny vlivům okolí, v němž žije zárodek, tj. okolí prosycenému pohlavní nemocí. Hlava je nejvíce vyvinuta i v okamžiku porodu a roste pak mnohem méně než ostatní orgány.

Z uvedeného lze dospět k úsudku, jak vlastně pracují vnitřní orgány člověka. U materialistické vědy je však možnost učinit si o těchto věcech správnou představu naprosto vyloučena.

Nuže, veškerý růst dítěte vychází z hlavy. Nejpatrnější je to u zárodku, jenž má jen hlavu. Z hlavy jsou po celý život řízeny všechny funkce v lidském těle. Žaludek, střeva, krevní oběh atd. Dejme tomu, že narozené dítě má z nějakého důvodu zpomalený krevní oběh. To se stává následkem dědičnosti, avšak krev může

proudit srdcem příliš pomalu, ač je srdce utvářeno z hlavy, která je docela v pořádku. Stává se (*po narození*), že nepoškozená hlava chce utvářet srdce řádně (zdravě), avšak oběh krve přesto vážne, neboť dítě žije např. v dusném prostředí, v němž nemůže správně dýchat, a krev pak do srdce řádně neproudí. Krevní oběh může vážnout také proto, že krev není řádně přiváděna do těla, neboť se dítěti nedostalo správné výživy. To, co má být krví odvedeno od srdce do ledvin a vyjít z těla ven, to v obou případech (následkem dědičnosti i životních podmínek) zůstává v těle (v krvi). Nejsou-li tyto látky z krve včas vyloučeny, krev zhnisá.

Vyvine-li dítě řádně druhé zuby, je to důkaz, že má tělo dost silné a nebezpečí zhnisání krve již tolik nehrozí. Tzv. mléčné zuby, jsou něčím úplně jiným než zuby druhé. První zuby, jež dítě dědí po rodičích, jsou během prvních 7 let vypuzeny jeho vlastními druhými zuby, jež musí tělo dítěte vyvinout samo. Není-li tělesnost dítěte dost silná, druhé zuby se řádně nevyvinou, neboť to, co v nich je, to nemá původ snad jen v dásních, ale v celém těle. Při vývinu druhých zubů je v činnosti celé tělo! Vůbec lze říci, že ve věku 9-10 let má dítě již i své vlastní (druhé) tělo. První tělo, jež obdrží od rodičů, během svého prvního sedmiletí postupně odkládá. Během této doby se projeví, nakolik se dítě narodilo silné, nakolik je s to snášet vnější vzduch a potravu. Vyvine-li své vlastní (druhé) zuby řádně, znamená to, že je v podstatě vyhráno, že již tolik nehrozí nebezpečí z onemocnění.

Nejnebezpečnější je vlastně kojenecké období, v němž se dítě musí vpravit do toho, co až dosud probíhalo pod ochranou těla matky. V této fázi vývoje hlava dítěte vyhovuje, neboť dítě ještě nepotřebuje vyvíjet obratnost pro práci, nepotřebuje ještě žádné myšlení, učení ve škole atp. Hlava zde pracuje pouze na vlastním těle, na což obvykle stačí. Později, když musíme myslet, když se musíme zabývat zevním světem, nebývá hlava již tak docela v pořádku, zejména zestámeme-li.

Nuže, zatímco hlava vyhovuje, tělo dítěte je na tom v nejkřehčím věku vlastně nejhůř. Hlava se věnuje pouze tělu, vyvíjející se tělo se však musí přizpůsobovat vnějšímu světu. Aníž

tomuto dění zevní věda rozumí, vykládá je jaksi podobně, stojíc před záhadou, proč je vlastně člověk v ranném věku nejvíce vystaven nemocem?

Dokud je v matčině těle a ještě i po narození, je u dítěte to duševně-duchovní spojeno s hlavou. Zevní věda má ovšem to, co zve me duší a duchem, za nic. Ač je nevidíme, přece jsou to právě duchovně-duševní síly, kdo na dítěti pracuje. Kdo si myslí, že je to věc názoru, rozlišuje tu podobně jako ten, co nerozlišuje mezi podkovou magnetu a podkovou koně. Jako by popíral síly, jež jsou v magnetu obsaženy, protože nejsou viditelné. Jde tu o stejné ignorantství, jako bychom řekli, že hlava člověka je jen kus masa a kosti. Takovému hledisku nelze vzít v úvahu neviditelné síly v dětské hlavě, formující lidský organismus jako sochař svou plastiku. Tyto síly jsou v prvních sedmi letech naprosto svěží.

Ač si dědičností přivlastníme mnoho z forem svých rodičů, přece si duševně-duchovní síly spojené s hlavou, jimiž je budováno naše tělo, přinášíme odjinud, ne od rodičů. Kdyby pocházely od rodičů, musely by být geniální nejen děti génů, ale i jejich rodiče, rodiče rodičů atd. Ve skutečnosti tomu tak není. Otec geniálního Goetha byl pouhý sosák. Jeho matka, jinak velmi příjemná a milá paní, která uměla vyprávět pěkné povídky a pohádky, rovněž nebyla génem. Goethův syn byl dokonce hloupý. Tzn., že se duchovně-duševní síly nedědí. Přinášíme si je z jiných světů a pojíme je s tím, co dědíme. Vedle toho, co lze získat z těla matky, má člověk své vlastní duchovně-duševní bytí, jež pobytu v těle matky nepochybně předchází. Popírání této skutečnosti má kořeny ve středověku, kdy katolická církev hlásala, že člověku nesmí být připisováno nijaké duchovně-duševní bytí před početím. Měla totiž zato, že duše člověka je stvořena v okamžiku početí těla jakýmsi Bohem, kterého právě vyznávala. Katolická církev po celý středověk zakazovala uznávat "preexistenci" (předtím existovat), jak se to tehdy nazývalo. A tohoto zákazu se materialistická věda ve svém samolibém osvícenství poslušně drží také v novověku. Lidé novověku netuší, jak byli k takovému názoru zvolna vedeni jakousi dogmatickou drezúrou, a domnívají se být s tímto názorem svobodnější.

Pravda je ovšem taková, že tak jako má člověk své fyzické bytí ve svých rodičích, prarodičích atd., tak má také své duchovně-duševní bytí, jež do toho fyzického vstupuje, jež v tom fyzickém působí. Kdo neuznává, že to duševně-duchovní předchází to tělesné, ten také nemůže uznat, že to duševně-duchovní přetrvává dál i po smrti toho tělesného. Poznání nesmrtnosti lidské duše lze získat jen vědomím, že tu byla již před tím tělesným. Ze všeho, co můžeme řádně pozorovat, bez dalšího vyplývá existence lidské duše.

Jak by mohlo zemřít to, co to smrtelné tvoří?

Museli bychom jít do zcela jiných světů, abychom nahlédli, jak by mohla zemřít duše. V příštích přednáškách však budeme mluvit také o tom, že ani tam duše zemřít nemůže.

Nuže, poukázali jsme na nemoci zapříčiněné tím, že duchovně- duševní podstata pracuje z hlavy na těle, jež není zcela v pořádku.

Ukázali jsme si, jak právě tu může nastat komplikace s příliš pomalým oběhem krve a s následným zablokováním látkové výměny, z níž pochází zhnisání krve. Může však nastat i opačná situace.

Tělo dítěte může být příliš slabé na to, aby ze stravy vytěžilo výživu a převedlo ji ze střev do krve. Ve slabém těle nepřechází potrava střevními klky, a co tělo nepřijme, to musí z těla ven. Tu dítě dostane průjem. Z těla tak bylo ovšem vypuzeno něco, co v něm vlastně mělo zůstat. To, co mělo být tělem přijato, odchází nezpracováno z těla ven. Slabší či silnější průjem, spojený občas se zvracením, může být přechodný. Trvá-li však delší dobu, pak se dětskému organismu nedostává látek k výstavbě vnitřních orgánů, které chce hlava naléhavě utvářet, formovat. Jako může výtvarník dělat své pohyby jaksi naprázdno, bez opracovávaného materiálu, tak mohou síly hlavy marně působit v těle bez výživy, vypuzené průjmem z těla ven. Toto působení do prázdna, nemajíc žádnou materiální oporu, působí křeče (psotník).

Zatímco průjem lze ještě nějak materialisticky vysvětlit, křeče nikoliv. Když materialistický lékař prohlédne dítě stížené průjmem, konstatuje, že má nepochybně průjem! Dá mu tedy nějaký

prostředek, nikoliv ovšem na posílení slabého těla, ale proti průjmu! Vyšetřuje-li dítě dál, zjistí snad, že plíce nejsou řádně vyvinuty, že nejsou než jakýmsi prázdným měchem. Ze se jim k vývoji nedostává potřebných látek, k tomu již materialistický lékař nedospěje. Neví, jak síly hlavy chtějí uchopit látky, z nichž lze formovat plíce, a jak se bez jakékoliv opory chápou prázdného prostoru. Právě dětské křeče poukazují na přítomnost této duchovně-duševní činnosti v těle, jež později ustává. Této činnosti je v těle dítěte tolik, že ze všeho, co do svého 7. roku sní, vyloučí jen nepatrné množství. Z toho mj. tvoří také své druhé zuby.

Kolik umění by bylo Člověku zapotřebí, aby dokázal zevními prostředky takové zuby vyrobit. Kolik vědění by k takové výrobě musel mít. Musel by např. vědět, jak jsou v potravinách obsaženy soli magnesia a soli kyseliny uhličitě, jak ze všeho toho, co dítě jí, vybírá neustále v docela malých dávkách to, co se objeví jako druhé zuby. Musel by vědět, co se děje v žaludku dítěte, aby byla vyloučena ta správná látka, a jak je tato po léta uchovávána v krvi (od 2.-3. roku) v podobě nepatrných částíček, aby právě v 6.-8. roce vešla do dásní a dala vyrůst zubům. To vše je dílo onoho nevědomého duševně- duchovního dítěte. My dospělí nejsme s to založit růst ani jediného vlasu na hlavě. Dítě však potřebné látky dovede vypudit až k místu, kde se vyčlení vlasové kořínky, je s to tyto látky přivést až ke světlu, neboť vlasy rostou ze světla. To vše se v dítěti odehrává, o čem dnešní věda nechce nic vědět ani slyšet, to vše lidem naprosto zatemňuje. *

Kdysi ve velmi dávných dobách byl člověk celý pokrytý vlasy, byl velmi silně "huňatý". Tyto vlasy však během vývoje pozbyl. Vepř např. rovněž pozbyl zdomácněním vlasy, jež má kanec v divoké přírodě. Zkulturněním a změnou poměrů, v nichž původně žil, ztratí vlasy (srst) vepř i člověk. Člověk je též jakési ochočené zvíře. Ze dostal vlasy vlivem světla a tepla, dokazuje ještě dnes v matčině těle, neboť v prvních měsících je jeho zárodek pokrytý celými vlasy. Jako mají rostliny ve svém prvním stádiu vývoje světlo a teplo z

* *Vlasy nerostou od kořene ven, ale pouze jejich látkový obsah do nich takto proudí. Vlastní "světelné" síly růstu vlasů se vyvíjejí jako zpětný odraz "akce a reakce".*

minulého roku, tak má dítě světlo a teplo od matky. Později (v dalším stadiu svého vývoje) tyto vlasy dítě ztratí. Také z toho je patrné, jak ono duchovně-duševní na těle pracuje.

Řekli jsme si, že ve věku, v němž chodí dítě povinně do školy, je člověk vlastně od přírody nejzdravější. Je to tím, že v těle přežijí pouze ti, kteří vyvinou síly, jimiž mohou obdržet své druhé zuby. Zde ze sebe totiž vylučujeme velké a docela tvrdé síly, jež musíme velmi pevným návykem nabýt teprve během dětského věku. V prvních dětských letech je vše, co hlava dělá, pokud jde o nitro, vyvinuto nejsilněji. Člověk o tom přirozeně nic neví, ale hlava se musí velmi namáhat, musí být v té době velkým tvůrcem. Hlava musí neustále bojovat proti tělu, které se jí staví na odpor. Ač v prvních sedmi letech nemá tělo nic, co by mu proti hlavě mohlo pomoci, musí hlava vyvinout obrovské síly. Vlivem tohoto velkého vypětí sil přicházejí všechny zmíněné nemoci.

Předpokládejme nyní, že krevní oběh dítěte není v pořádku proto, že je dítěti přivedeno příliš mnoho potravy. Bohužel, rodiče nejsou vždy tak moudří jako organismus dítěte. Často se domnívají, že nejlépe je dítě co nejvíc nacpat. Popravdě řečeno, obecně je velmi těžké vědět, kdy má dítě vlastně dost.

Jen dítě to ví svým instinktem, svou vnitřní moudrostí. Má-li matka nadměru mléka a vpraví ho do dítěte příliš mnoho, dětský instinkt znejistí a dítě pak samo příliš mnoho jí. Hlava však přiděl navíc nemůže zvládnout a tak jej musí vypudit z těla ven. Přebytky však již vešly do střev a do krve, takže je přirozenou cestou nelze vyloučit. Nezbyvá, než je vyloučit jinou cestou, kůží. Tak vzniká šarlach, osýpky.

Průjem a křeče jsou nemoci z nedostatku látek čerpaných z potravy. Šarlach a osýpky jsou z přebytku živin (potravy), jež je někdy třeba vyloučit i plícemi. Dítě pak onemocní záškrtem či zápalom plic. Zápal plic může ovšem nastat i z jiné příčiny. Zesláblé dítě např. nemůže vytlačit druhé zuby. Síly, jichž se mu nedostává, zanítí plíce. *

Lidské tělo je velmi komplikovaná věc. Při zápalu plic se u dětí nesmíme spokojit jen s ohledáním plic, ale musíme ohledat též ledviny, žaludek atd. Příčina zápalu nemusí být v plících! Při každé nemoci musíme vyšetřit celé tělo, nejen tu část, v níž se nemoc projeví! † A jako hlava dítěte vytváří zuby, tak musí utvářet také dýchací orgány, jež jsou v 7.-8. roce natolik vyvinuty, že dítě může řádně dýchat a hlava se již nemusí o dýchání starat. A to je právě to nejdůležitější, aby dítě vyvinulo své vlastní dýchací orgány, aby

** Zdánlivá absurdita. Avšak: fyzické tělo je pořádně tvořivě-sklerotickými silami, jež se vyvíjejí v látkách přijímaných výživou jako reakce na horečnaté duševně-duchovní akce, působící z hlavy. Tak se to duševně-duchovní zrcadlí ve fyzicky tělesném, jež si jednou vtisknutý (zjevený) reakční řád (zákon) podrží i později (v dospělosti), kdy se již působení duševně-duchovních sil obrací jinam (k myšlení).*

Při nedostatku výživy reaguje na část horečnatých sil akce nikoliv utvářená látka, ale již utvořené tělo, v němž vyvolané reakce nepůsobí skleroticky tvořivě, ale zánětlivě ničivě. To jsou ony zánětlivé síly, jichž se zesláblému dítěti nedostává.

Nedostává-li se horečnatých sil akce při nadbytku výživných látek, nepůsobí v části látek tvořivě sklerotizující síly reakce, ale rozkladné či znetvořující přírodní nerostné (krystalické) či rostlinné procesy (kořený růst, např. "zhoubné bujení").

Nestačí-li tvořivě sklerotizující síly reakce na vyhnání druhých zubů, stanou se přebytečnými silami, jež v těle působí horečnatě ničivě (např. zápal plic), jako by byly přebytečnými silami horečnaté akce.

† Přijdeme-li dnes k tzv. lékaři specialistovi, tu nám "ušat" kouká pouze do uší, "očař" do očí, zubař na zuby atp. Není to roztomilé?

vyvinulo z hlavy své vlastní plíce, své druhé bronchie, že už nedýchá starým zděděným organismem, neboť se mu dostalo pomoci z jeho vlastní hlavy.

Něco jiného je, má-li dítě dýchací organismus od slabé matky či otce, jenž musí být řízen z hlavy a vyžaduje více sil než organismus silných rodičů. A opět něco jiného je, má-li již dítě svůj vlastní dýchací organismus, vytvořený řádně hlavou, díky němuž jsou děti mezi 7.-14. rokem nejzdravější, neboť je to právě tento organismus dýchání, který si mohou vytvořit zcela zdravý. Ne-li, zemřou před sedmým rokem.

Jinak je tomu s organismem zažívání. Pohlavní zrání nyní začne z výživných substancí ubírat něco pro sebe. Předtím tomu tak nebylo. Nyní musí nastat úplně jiný způsob zažívání, neboť substance jsou přiváděny k něčemu jinému. Tzn., že zažívací orgány se musí nově zformovat, neboť tam, kde bylo dosud tlačeno, tam bylo z tlaku něco ubráno, takže od žaludku a ze střev musí být vytvořen nový správný protitlak. Jaký div, že se právě nyní objeví blednička a jiné nemoci tohoto věku, neboť organismus se musí opět přizpůsobovat změnám.

Překoná-li dítě úspěšně první fázi vývoje, kdy si musí zvyknout na obrovskou námahu směrem do svého těla, a dospěje-li k novému (svému) dýchacímu organismu, může vstoupit do druhého zdravějšího období, v němž nový organismus, ničím neovlivněn, dodává jemně kyslík směrem nahoru a na druhé straně dolů, tj. k hlavě a k zažívání. Pokud nic nezkazíme zvenčí, dospějeme v klidu až k pohlavní zralosti.

Pozorujeme chlapce, jak až k pohlavní zralosti vytvářel svůj organismus nej zdravějšími silami, jež člověk má. Jak vyvíjel obrovské úsilí, aby poprvé utvořil svůj vlastní organismus. To vše nebylo ničím kaženo, dokud zůstal sám sebou. Nyní však přišla pohlavní zralost, při níž je celý dýchací organismus ovlivněn zažíváním, takže ani hlas nemůže podržet nezměněný (mutuje). Změna hlasu poukazuje k tomu, že zažívání působí intenzivně nahoru, až do dýchacího organismu. Právě nyní, kdy přichází sedmileté období, v němž dítě musí podruhé přetvářet svůj organismus, zasahuje mu do toho zažívání. Nyní musí usilovat

docela jiným směrem, a proto propukají opět nemoci...

Zárodek se sice utváří v matčině těle, avšak tato hlava, již vlastně je, není utvořena pouhým oplodněním jeho vaječné substance. Ta hlava je utvářena z celého vesmíru. Mateřská substance tu poskytuje pouze základ (*podstatu*), aby se hlava měla z čeho vytvořit.

Vytvořena je však tím (*příčinou*), čeho je také obrazem. Proto je nahoře kulatá, protože je napodobeninou vesmíru. Na tuto mozkovnici, která tak často ukrývá hloupost, působí celý svět hvězd. Jak tento vesmír na hlavu působí, lze naznačit na magnetické střelce. Žádnému člověku ani nenapadne tvrdit, že tato střelka drží svůj směr od severu k jihu vlastními silami. Každý jaksí uznává, že je Země magnetem, podle nějž se řídí magnetická střelka, respektující v malém onen velký směr, daný Zemí. Avšak vzhledem k tomu, co se vyvíjí v matčině těle, jsou lidé tak naivní, že tyto síly hledají v oplodněném zárodku. Také síly, jimiž hlava dítěte působí dál do vlastního těla, dostal člověk darem z vesmíru. Síly, jimiž utváří plíce, obdržela hlava z vesmíru právě k vytvoření plic a síly, jimiž utváří např. ledviny, mají původ převážně z Jupitera. To lze ověřit jako každé jiné fyzikální úkazy.

Člověk ve své hlavě skutečně nosí síly celého světa.

Řekne-li se, že Měsíc, Slunce či Jupiter působí na nějaký lidský orgán, a sestaví-li se na tomto základě tzv. horoskop, je to přirozeně žvást a nesmysl. Pouze síly, jež jsou předány z celého vesmíru hlavě, působí na člověka a do člověka v prvních 7 letech jeho vývoje. V průběhu druhých 7 let si člověk zvyká na okolí Země, vrůstá jaksí z vesmíru do Země. Zatímco předtím byl hvězdným člověkem, stává se nyní více člověkem vzdušným. Ve třetím období, kdy hrají zaživací látky tak zvláštní roli, že člověku mění dokonce i hlas, nejsme ničím jiným, než tím, co je sem vnášeno ze Země, co pak musíme zpracovat. To se musí nejdříve utvrdit ve střevech atd. Toto období je závislé hlavně na Zemi. Jako muži máme nejdříve hlas založený na vzduchu. Pozdější jeho zhrubnutí má původ v působení zemské substance, zemské látky.

Přicházejíc na svět jako hvězdní lidé, necháváme doznívat z

hlavy síly, které jsme si přinesli z hvězdného světa. Pak se stáváme vzdušnými lidmi a s pohlavní zralostí lidmi Země. Teprve později, s pohlavní zralostí, jsme řádně přiděleni k tomu zemskému, k věcem, jež nás více poutají k Zemi. Tak je člověk přesazen z hvězdného světa na Zem, tak vrůstá do Země. A když člověk dosáhne určitého stáří, můžeme pozorovat, jak vyrůstá opět ze Země ven do vesmíru.

Co se děje ve stáří? Síly, jež máme ve stáří, máme i v mládí. Tyto síly činí naše kosti velmi tvrdými, ač ostatní části těla zůstaly měkké.

Z kostí tyto síly přecházejí na stáří do ostatního těla. Tu mluvíme o tzv. artérioskleróze. Nejprve tvrdnou žíly, též mozek může vápenatět.

Mozek vždy musí mít trochu z toho, co způsobuje vápenatění. Není-li v hlavě dítěte trochu vápenného písku, jenž je rozptýlován šišinkou (*glandula pinealis*), bude dítě hloupé, neboť duše může tvořit právě jen do vápna. Usadí-li se v mozku věkem příliš mnoho vápna, nemůže tu duše již zasahovat pro příliš velký odpor. Tím nastává ochrnutí mozku, mozková mrtvice či stařecká slabomyslnost a člověk víc už nemůže mozek používat. Vápenatěním v ostatním těle je člověk opět vyjímán ze sil Země, neboť duše již nemůže do těla zasahovat. 4

Tak lze pozorovat, jak člověk až ke své pohlavní zralosti vrůstá do sil Země a jak z nich následně opět vyrůstá, neboť usazené vrstvy se stávají hutnějšími a hutnějšími, až duše ztratí možnost do těla zasahovat. Tu lze studovat, co člověk snáší z vesmíru na Zem, aniž bychom holdovali pověrám, že na naše plíce či jiný orgán působí nějaká hvězda. Duchovní věda je tu právě k tomu, aby ji bylo možno studovat jako každou jinou vědu. Také si můžeme povzdechnout nad dřívějšími dobami, jež nelze přivolat, které byly ovšem vhodné pro tehdejší lidi, nikoliv pro nás, zatímco doba, v níž nyní žijeme, je vhodná pouze pro nás, nikoliv pro ně.

Přijdou-li opět lidé, kteří o světě něco vědí, budou též lepší politikové, neboť kdo o člověku nic neví, ten přece nemůže vědět, co mají lidé dělat. Proto se musíme především snažit o to, aby zase přišli vědoucí lidé. Školy musejí opět člověka učit něčemu užitečnému.

Dnes je velmi ceněna schopnost dělat stroje. Proti tomu nemá být ze strany duchovní vědy nic řečeno, neboť to má svou cenu. Avšak jak bychom se měli mezi lidmi správně chovat, tomu se neučí vůbec. Namísto toho se učí jakési abstraktní sociální vědě,

4 Jak je zřejmé, R. Steiner tu "člověkem" nemíní tělo, jež vápenatěním naopak Zemi propadá, ale míní jím "duši a ducha", jež se tím, že nemohou do těla propadlého Zemi (zvápenatělého) zasahovat, odpoutávají od Země.

vynalezené jen proto, že už není poznání člověka. Vzpomeňte jen na svůj školní čas, zda jste se učili něčemu z toho, co tu bylo říčeno. To, čemu se dnes člověk učí, působí stejně jako kámen v žaludku. Něco takového je ovšem vhodné pro husu, nikoliv pro člověka.

A jako kameny ničí lidský žaludek, tak ničí jeho hlavu to, co se dnes učí ve škole. Nebudeme-li používat svých paží, zeslábnou, nebudeme-li správně používat své hlavy, zeslábnou též.

Hlava obdržela během zárodečného stavu hvězdné síly. Nebude-li se jí dostávat zvenčí žádných myšlenek o hvězdném světě, nebudeme-li dětem o ničem ze světa vyprávět, zůstane hlava slabou stejně jako nepoužívané svalstvo. Nepoučíme-li dítě o ničem ve světě, musí jeho hlava zůstat slabá. A právě slabost hlavy působí největší škody, neboť lidé o sobě nic nevědí, vůbec si navzájem nerozumějí, a proto se rozdělují podle tříd. Vzděláváme člověka, ale jeho hlavu necháváme slabou. Pak člověk neví právě to, co by vědět měl.

Jakmile je dítě hotovo se svým dílem, v němž svou nevědomou moudrostí tvoří vlastní tělo, tu když dospěje ke svým druhým zubům, je pro něho navýsost důležité, aby chom mu něco o tom, čeho dřív používalo nevědomě, pověděli. Jen tak se může stát správným člověkem, jenž myslí zdravým tvořivým způsobem, jak tomu učí duchovní věda, jenž nemyslí absurdně převráceně, jak jsou k tomu děti vedeny v dnešních školách.

Zničíme-li nejdříve všechno sociální myšlení, neobdržíme nic rozumného k tomu, co je nutno činit. Budeme-li správně užívat duchovní vědu, pak se tento poměr může v mnohém obrátit k lepšímu.